

ALA ZAVADSCHI
Institutul de Filologie
(Chişinău)

TENDINŢE ENCICLOPEDICE
LA ALEXANDRU HÂJDĂU

Abstract. Multiple interests have marked Alexander Hajdau's life and work. The Bessarabian man of letters was as a major figure of his time. He kept alive the flame of research and literature, he helped develop the sonnet as a literary genre, popularized Romanian artistic expressions, defied the philosophy and legacy of Gr. Skovoroda, he was proud with the ancestors' doings and he absorbed the nationat sentiment easily. Throughout his work, which is sometimes fragmentary, unfinished, unprinted, there was a model writer and researcher rooted in encyclopedic trends of his time.

Keywords: personality, research, literary work, sonnet, model.

Fire pasională și pasionată, cărturarul basarabean Alexandru Hâjdău (1811-1872) a dus dorul originilor istorice, lingvistice, filozofice, a căutat esențele existențiale, a adunat comorile înțelepciunii – cărțile, a cultivat la generația nouă sentimentul de demnitate națională, a menținut spiritul românesc în Basarabia, a înmănușat creațiile sale artistice sub un titlu sugestiv *Clipe de inspirație*.

Moștenirea lui literară, lingvistică, filozofică, istorică, parțial publicată, este dovada unor preocupări diverse, înscrise în tendințele epocii în care a activat – prima jumătate a secolului al XIX-lea. C. Stamati aprecia la timpul său într-o scrisoare adresată lui Filaret Scriban enciclopedismul preocupărilor lui A. Hâjdău, menționând faptul că dânsul are nu numai „desăvârșită erudiție în cele patrioticești științe și obștești învățături, carele, ca un alt Kantemir, ne face cinste română, dar apoi biblioteca sa este plină de cele mai rari cărți vechi ale istoriografiei Daco-României” [2, p. 240].

După opinia cercetătorului P. Balmuș, soarta operei literare și științifice a lui A. Hâjdău e la fel de complicată, cum au fost și împrejurările istorice, în care a fost nevoit să trăiască și să muncească, „în atmosfera tensionată din anii guvernării lui Alexandru I și Nicolai I, în condițiile specifice din Basarabia sa natală” [4, p. 16].

Fiind de viță cărturărească, A. Hâjdău manifestă din tinerețe înclinații științifice, tipărind la 1830, doar la vârsta de 19 ani, în revista *Vestnik Evropy* studiile-meditații *Despre calitatea poeziei divine* și *Despre scopul filozofiei*. Ambele articole denotă interesul autorului *Clipelor de inspirație* pentru esența unor aspecte primordiale din viața omului: cel divin și cel filozofic.

Din același an datează preocuparea pentru diverse subiecte din istoria românilor, publicând în aceeași revistă un crâmpel din trecutul istoric, *Duca. Tradiție din Moldova*, urmat de *Două cântece moldovenești*. Este atras deja de mirajul poeziei și scrie un ciclu de *Fabule moldovenești*.

Ca student al Facultății de Drept a Universității din Harkov (1829-1832), se interesează de legislație și redactează în 1830 teza de concurs *Spiritul legislației împăratului Aleksandr I*, pentru care obține medalia mică de argint. [2, p. 5] Corespundează cu profesorul polonez, specialist în drept, W. A. Maciejowski, și intenționează să-i traducă opera, din care apare doar *Introducere la Istoria Legislațiilor Slave*, în revista *Telescop* din 1835.

E surprinzător interesul său pentru botanică, lucrarea sa *Despre procesul de nutriție a plantelor* este apreciată înalt și i se decernează marea medalie de argint. Pe parcursul anilor, mai publică, în 1836, în *Foițele* editate de Societatea de Agricultură din sudul Rusiei articolul *Cu privire la întocmirea clasificării idiomatice a plantelor ce cresc liber și a celor cultivate în regiunea Basarabia*.

Opera și personalitatea întemeietorului filozofiei religioase ucrainene Grigore Skovoroda l-a atras încă din anii studenției și tipărește în 1830, în *Telescop*, *Trei cântece ale lui Skovoroda*. Interesul pentru lucrările și ideile filozofului ucrainean crește în timp, A. Hâjdău caută rădăcinile învățurii lui Skovoroda în Antichitate, în ideile lui Socrate, de aici derivă articolul *Socrate și Skovoroda*, tipărit în *Odesski Vestnik*, 1833. Studiul amplu *Grigorii Varsava Skovoroda* din *Telescop* (1835) prezintă personalitatea impresionantă a gânditorului ucrainean – un adevărat învățător al oamenilor simpli.

A. Hâjdău face o ochire retrospectivă asupra personalităților de cultură din gubernia rusească și menționează preocupările fiecăruia în articolul *Literați din Basarabia*, publicat în *Telescop*, 1835.

Autorul *Clipelor de inspirație* a fost un promotor al creației populare românești, în revista *Telescop* din 1833 sunt inserate 6 *Cântece populare românești*, împreună cu o scrisoare adresată lui N. Nadejdin, redactorul acestei publicații.

Literatul basarabean și-a adunat, începând cu 30 august 1850, opera poetică în manuscrisul intitulat *Clipe de inspirație din tinerețea lui Alexandru Hâjdău*, ce cuprinde în bună parte sonetele sale, scrise în rusă, majoritatea de inspirație istorică.

Trebuie să menționăm neapărat discursurile sale adânc patriotice românești, rostite în fața absolvenților și profesorilor de la școala ținută din Hotin. Primul datează din 1837 și este intitulat *Pomenire de vechea slavă a Moldovei*, iar al doilea în 1840 – *Suvenir de cele trecute, idee de cele de față și arătare de cele viitoare a Moldovei* (tradus imediat de C. Stamati și publicat fragmentar de M. Kogălniceanu în ultimul număr din *Dacia literară*).

În opinia cercetătoarei Gabriela Drăgoi, Alexandru Hâjdău „este un cărturar cu înclinații prodigioase, care exploatează domenii variate – botanică, drept, filozofie, istorie, filologie, folclorică, literatură – fără a reuși să-și ducă la capăt proiectele”, care a moștenit și a transmis ”spiritul iscoditor, înflăcărat și bizar, frenezia și orgoliul creației, obsesia celebrității, aplecarea spre exagerare și mistificare, caracteristice familiei.

Activitatea lui, din care se întrevăd posibilități deosebite, rămâne fragmentară, fărâmițată, un vast șantier început, unde, însă, fiul și-a putut face ucenicia” [2, p. 242].

Creația literară a lui A. Hâjdău include un ciclu de sonete, în care motiv central este patria străbună cu frumusețea ei picturală inconfundabilă, cu istoria ei bogată de fapte strămoșești, cu oamenii frumoși la chip și la suflet, cu roadele pământului ce bucură ochiul.

O retrospectivă a sonetului ca specie literară este făcută de poet, printre cei renumiți numărându-se Guido d'Arezzo, călugăr italian din secolul XI, Juan Boscan Almagaver, poet spaniol (secolul XVI), Georg Rudolf Weckherlin, poet german (sec. XVII), Heinrich von Veldeke, poet german (sec. XII), A. Delvig, poet rus (secolul XIX), B. Virag, poet ungar (sec. XIX), J. Kollar, poet slovac, (sec. XIX) și, desigur, Gh. Asachi, autor de sonete românești. Aceste nume vădesc o cunoaștere a evoluției acestei forme fixe de poezie în literatura europeană, pe care a apreciat-o foarte mult.

Preocupările istorice sunt evidente în sonetele sale, o bună parte din ele au ca motiv istoria plină de glorie a Moldovei străvechi. Sonetul *Străinătate și Patrie* conține un motto, preluat din *Ghiaurul* lui Byron ca o prefigurare a ideii centrale a poeziei: peisajele patriei dragi sunt ca niște icoane neșterse din sufletul său: „Dunărea valul ce și-l poartă lin/ Și Măgura Ceahlăului cărunt,/ Stepa Bugeacului și codrii din Cosmin!” [2, p. 15] Sonetul este construit pe paralelism, se face referire la frumusețile altor țări, cum ar fi Grecia cu Arkadya și Tessalia ei, Germania cu Rinul și Mont Blancul „cu cascade”.

Nostalgia trecutului măreț este o temă predilectă pentru mulți scriitorii din secolul al XIX-lea, îndeosebi epoca lui Ștefan cel Mare este glorificată în majoritatea operelor poetice. Folosind personificarea ca principal procedeu stilistic în sonetul *Hotarul [Principatului] Moldovei*, A. Hâjdău se adresează Prutului, „căruntule”, martor al vitejiei neînfricate a domnitorului Ștefan cel Mare, ca să-i povestească despre luptele învingătoare ale acestuia. Regretul poetului, dar și al râului că nu mai există marele domnitor e evidentă: „Dar Prutul tace ... Doar arar, îmi pare,/ Suspină ale valurilor creste:/ „Măritul Ștefan, Ștefan nu mai este” [2, p. 19].

Trecutul falnic al patriei trezește sentimente de regret în sufletul poetului, pentru că totul este distrus de-a „vremurilor lavă”. Cândva „falnica Suceavă”, care a dat naștere la „slava moldavă”, la fiii lui Bogdan, „setoși de libertate”, a ajuns să fie un simplu „târgușor”. Dar totul este consemnat în cronică și în legende populare: „Suceava ceea nu-i, dar a Sucevei slavă/ Trăiește în legende, și-n cronicile toate” [2, p. 31].

Vestigiile vechilor cetăți păstrează gloria strămoșilor, luptători neînfricați pentru independența pământului străbun. Cetatea Tighina, martora atâtor lupte, s-a transformat într-un cimitir „de oști falnice”, doar scrumul mai amintește de slava lor. Poetul se întreabă retoric: „Mai știe cineva unde se-opri cel „leu/ Din Nord?” Sau malu-abrupt, de unde/ Al lui Mazepa trup fu aruncat în hău? [Bender, 2, p. 97]

În alt sonet *Chilia nouă*, A. Hâjdău vede în vechea cetate de la gurile Dunării „apărătoarea vetrei strămoșești”, „străjer atât de bun”, „zid falnic”, care a apărat de „păgâni” pământul strămoșesc [2, p. 63].

Literatul basarabean laudă ostașii de Lăpușna, „cuib al vitejilor, meleag de libertate”, care au fost reazem pentru Ștefan cel Mare și care au apărat întotdeauna țara: „Și când străini spre tronul Moldovei dădeau buzna/ Au nu lăpușnănenii prin vremi se ridicară?” [Lăpușna, 2, p. 37]

Codrul – frate cu românul – leitmotivul eminescian, preluat din creația populară orală, are corespondență și în creația lui A. Hâjdău. Folosind personificarea ca principal trop stilistic, poetul basarabean identifică gloria străbunilor cu stoicismul și dârzenia codrilor. Li se atribuie puteri miraculoase, care îi fac capabili să învingă pe orice vrăjmaș: „Și-a pus pe fugă oști codrul natal,/ Și a înfrânt noroade de vrăjmași;/ De când i-a îmbrăcat în zale Decebal,/ Codrii Moldovei știu a fi ostași” [Codrii Moldovei, 2, p. 79].

Testamentul lui Ștefan cel Mare este motivul central al sonetului *Adunare la Direptate*, în care poetul glorifică figura legendarului domnitor, un model de demnitate și libertate, prin ultimele lui cuvinte: „Cu mine ani treizeci ați fost în libertate;/ Liberi să fiți în veci, este porunca mea!” [2, p. 83]

Neînfricată figură a lui Ștefan cel Mare este creionată și în sonetul *Baia*, care datorită calităților sale de mare strateg a reușit să învingă oastea ungarilor, în frunte cu Matei Corvinul, de 4 ori mai mare. [p. 85] Simplitatea marelui voievod este reliefată în sonetul *Lacul Racovăț*, când după biruința asupra turcilor, ține post ca semn al pioșeniei: „Vodă a spus: «Să nu vă lăudați!/ Postul înfrână sarbăda mândrie!»/ Că i-a făcut pe turci îngenuncheați. / Și, ca trufaș să nu fie poporul, / În cronică a poruncit să scrie: «Pe turci învinse Atotțiitorul!»” [2, p. 89]

Venerația lui A. Hâjdău este și pentru figura legendară a lui Zamolxis – marele preot și zeu al geto-dacilor, întemeietorul religiei dacilor. Conform unor legende, Zamolxis s-a retras într-o peșteră și a trăit sihastru timp de patru ani, nici până acum nu se știe exact unde este acest loc, se presupune că ar fi existat o grotă, apoi, în *Peștera Pahomie*, numită și *Peștera lui Zamolxis* sau *Peștera Polovragi*.

Unii cercetători afirmă că legile și învățăturile sale au fost transmise discipolilor săi. A. Hâjdău atribuie ca loc de sihăstrie a lui Zamolxis muntele Ceahlău, unde ar fi existat o peșteră dispărută în timp. În sonetul *Muntele Ceahlău* poetul basarabean califică legile alcătuite de Zamolxis drept pline „de-nțelepție ... și de cugetare” [2, p. 37]. A. Hâjdău admiră în sonetele sale istoria plină de fapte memorabile ale dacilor. Deși învins de Traian, unul dintre „stăpânii lumii”, regele dacilor, Decebal, trăiește prin faptele sale pline de vitejie și demnitate.

Patriotismul poetului reiese din dragostea adâncă față de trecutul măreț, din admirația față de frumusețile patriei. A. Hâjdău compară Moldova cu un „altar divin”, la care revine din străinătate cu „sufletul curat”, neinfluențat de idei și doctrine străine. Pentru el, peisajele pitorești ale meleagurilor natale n-au asemănare: „Vezi, primăvara cu vopselele-i măiestre,/ Pictează lunci și dealuri, ce, ușor,/ Numească-le chiar cineva mai proaste./ Dar nu-s culori împrumutate în covor” [*Prima întâlnire cu ai săi*, 2, p. 57].

„Țară preafrumoasă” cu „iarba deasă” „ca de mătăasă”, cu „râuri de vin dulce” și „fete frumoase foc” este râvnită și de vecini, care vor s-o cotopească. Dar întâmpină dârzenia băștinașilor: „Nu vin, ci sânge curge din urcior./ Nu fetele le cântă la ospete,/ Ci corbii croncănesc deasupra lor” [*Satul Grumăzești*, 2, p. 71].

Literatul basarabean admiră și oamenii simpli, care se bucură de viață, uitând de vitregiile războiului: „În cântec de cimpoi dansează moldovenii:/ Țărani și țărăncuțe, la horă, lângă han” [*Satul Stăuceni*, 2, p. 43].

Pentru poet, Moldova istorică reprezintă „țara sufletului” său, „țara sfântă”, cântată mereu în creația sa. Scris sub forma unui dialog monologat, *Cântec despre Moldova* redă dragostea față de cele două maluri ale Prutului: „Da, eu cânt același cânt./ Dar mereu altele-mi sunt/Gândul, dorurile mele;/ Prutul are vălurile /Și le poartă către Mare –/ Aceleași să fie oare?/ Altă apă, alte valuri/ Curg între aceleași maluri” [2, p. 97].

Amintirea Moldovei dragi, „vatra sufletului” său, este cu atât mai puternică, cu cât este legată de chipul ființei dragi, de-ale „ochilor scânteii”. Eul liric este invadat de dragoste și dorința lui este să se transforme „într-o stea peste pământ”, „într-o lună de argint” ca să lumineze și Moldova, și fata dragă. „Și din beznele flămânde/ I-aș trimite

visuri blânde/ Fetei dragi, ca o lumină./ Ca-ntr-un râu de peruzea –/ Eu, în lacrima-i virgină,/ Razele mi-aș reflecta”, susține cu multă înflăcărare poetul [*Fantezie în străinătate*, 2, p. 113].

La vârsta doar de 19 ani, A. Hâjdău publică meditația filosofico-religioasă *Despre calitatea poeziei divine*, o pledoarie pentru originea divină a creațiilor religioase, obiectul și scopul acestora. În concepția sa, atotputernicul Creator al lumii (Dumnezeu) i-a dat bucății de humă o anumită formă (de om) și l-a însuflețit și i-a dat „organul cuvântului” ca să poată rosti imnul, intonat mai întâi „de un cor al spiritelor”.

Omul devine doar un imitator al mesajului divin pentru a slăvi gloria „Preînțeleptului și Atotputernicului Creator de nenumărate lumi”. Pentru poet, poezia de sorginte religioasă înseamnă „armonia cântării cerești”, „ordinea și frumusețea întregii creații” divine, căci reprezintă „puritatea și perfecțiunea” gândului dumnezeiesc. Inspirația primară, „nemijlocită și supranaturală, care provine din spiritul Dumnezeiesc”, a creat poezia divină, spre a arăta omului tainele „lumii spirituale”.

Se face o distincție netă dintre inspirația divină și cea contemplativă a scriitorilor: „Deși în poezia omenească, în mod regulat, se consideră drept început funcțional inspirația sau însuflețirea, această însuflețire nu este decât o înălțare a tuturor forțelor și capacităților mintale ale omului, (ascensiune) ce provine din contemplarea măreției și frumuseții obiectului, ales, de către poet, pentru cântarea sa.

De aceea, începutul pus în poezia omenească nu trebuie să fie socotit egal cu începutul funcțional în Poezia Divină; între acestea este aceeași diferență ca și cea dintre religie, cu toată vasta [ei] înălțare, pură și pașnică, și acel fanatism pseudoafectat, în frenezia minții și a inimii” [2, p. 184].

A. Hâjdău devine, astfel, propovăduitor al conceptelor ortodox-creștine, conform cărora doar prin rugăciune și pocăință, „purificându-și sufletul de toate slăbiciunile și păcatele, și depărtându-și cugetul de la deșertăciunile lumești”, omul poate înțelege cu adevărat învățăturile cerești.

În concluzie, literatul basarabean se întreabă retoric: „Ce ar putea fi mai curat decât originea ei [a poeziei divine], mai eficient început, mai sublim obiect, mai nobil scop?” [2, p. 186]

Despre importanța deosebită a filozofiei în sistemul tuturor științelor scrie în studiul *Despre scopul filozofiei*, cu subtitlul *Aforisme*. În cazul lui A. Hâjdău nu putem vorbi despre un sistem filozofic bine pus la punct, e mai degrabă rodul unor lecturi recente sau a unor idei care l-au impresionat. Literatul basarabean pornește de la o idee exagerată că filozofia constituie centrul cercetărilor din domeniul științelor, îndeosebi a celor umanistice, precum soarele este pentru întreg sistemul planetar.

Concluzia sprijină cele enunțate cu mult fast: „Într-un cuvânt: fără de filozofie, întreaga arhitectonică a cunoștințelor (=+), ca un organism lipsit de suportul vieții (=+-), e posibil să se prăbușească într-o înspăimântătoare masă de crepuscul (=0)” [2, p. 188].

A. Hâjdău consideră că filozoful este „cel mai fericit dintre muritori” din simplu considerent că este „un promotor al înțelepciunii” și al adevărului și va culege „toate fructele” cunoașterii acestei lumi. Cugetarea și înțelepciunea sunt armele de temut ale filozofului: „Adevăratul înțelept cugetă doar la materii înalte și, în zborul luminos și liber al minții sale, planează în lumea ideilor virgine ale Demiurgului” [2, p. 188].

În studiul citat literatul basarabean înglobează și idei ortodox-creștine, acceptate și la momentul actual, precum că „minte omului este ochiul [deschis?] al sufletului”. Lumina dumnezeiască deschide calea cunoașterii, a virtuții, bunătații, iar scânteia mereu nestinsă pentru om este flacăra dragostei „de neprihănire”.

A. Hâjdău pune un accent deosebit pe virtute ca cea mai prețioasă calitate omenească și pe latura spirituală a ființei umane. Aceasta se înscrie în concepția lui Socrate care a reorientat reflecția filozofică de la universul fizic la cel moral și a emis binecunoscuta idee „cunoaște-te pe tine însuși”. „Socrate este înțeleptul care a vrut să întemeieze știința moralei pe autoritatea rațiunii teoretice, pe definirea conceptului moral, plecând de la principiul gnōthi seautòn, nosce te ipsum, «cunoaște-te pe tine însuși».

Sursa adevăratei cunoașteri, a științei este scrutarea lăuntrică a conștiinței, după cum sursa viciilor și a tuturor relelor este ignoranța, necunoașterea; nimeni nu greșește de bună voie, voluntar, cu bună știință ci numai din neștiință. Acesta este, în principal mesajul învățaturii socractice; ne-cunoașterea afișată de Socrate este chiar pandantul criticii certei cunoașteri”, se susține în enciclopedia filozofiei [2, p. 188].

A. Hâjdău emite ideea că „pentru a filozofa se cere să fii bun la suflet”, căci filosofia este „mărețul templu al înțelepciunii”, „sfânta sfintelor”.

Întâlnim în eseul lui A. Hâjdău ideea contemporană că omul ar întruchipa atât microcosmosul, cât și pe însuși Creatorul. Conform învățaturii creștine, orice persoană înglobează în propria ființă nu numai microcosmosul, universul în miniatură, ci și *microtheos*, Dumnezeu în miniatură. Fiecare dintre noi nu suntem doar imago mundi, imagine, chip al lumii, ci și *image Dei*, chip al lui Dumnezeu [6, p. 8].

În patetica recenzie la ediția A. Hâjdău, *Clipe de inspirație*, regretatul A. Vartic se întreabă de unde ar putea avea literatul basarabean idei atât de novatoare, care ar fi sursa inspirației, din moment ce ideea de *microtheos* este de dată recentă, promovată de N. Berdeaev. [3, p. 10] Emitem ipoteza că multe dintre gândurile expuse în lucrările sale A. Hâjdău le-a însușit în timpul studiilor la seminarul Teologic din Chișinău și din lecturile proprii. După cum reiese din articolul semnat de V. Ciocanu, instruirea la Seminarul Teologic era destul de temeinică, căci îi inițiau pe elevi în diverse științe și în activitatea practică [1, p. 174].

A. Hâjdău s-a interesat de creația Gr. Skovoroda, în studiul său comparativ încearcă să facă o paralelă dintre filozoful ambulant ucrainean și filozoful antic Socrate. Datorită creațiilor scrise sub formă de dialog, Skovoroda a fost numit ”Socrate ucrainean”. După părerea literatului basarabean, Skovoroda a fost aproape de popor, a trăit simplu, învățăturile sale sunt aproape de gândirea omului simplu.

Ideea centrală a concepției poporane a gânditorului ucrainean este foarte apropiată de cea a filozofului antic: cunoaște-te pe tine însuși. „Tot omul îi dator să se cunoască pe sine, adică natura sa, ce urmărește aceasta? Încotro îl duce? și să o urmeze, însă fără orice efortare, dar cu supunere adâncă. Ești cal? Poartă-ți călărețul. Bou ești? Poartă jugul. Dacă ești câine-ogar, prinde iepuri. Ești ursar? Sugrumă ursul...” [2, p. 199].

Apropierea de popor și cunoașterea vieții spirituale a acestuia este un deziderat al începutului secolului XIX, când apar primele colecții de creație populară orală. În scrisoarea către N. Nadejdin, redactor al *Telescopului*, A. Hâjdău vorbește despre însemnătatea cercetării, cunoașterii și aprecierii „caracterului poporan, oglindit în miturile, cântecele și zicalele fiecărui popor simplu” [2, p. 200].

Publicarea textelor populare românești capătă însemnătate din două puncte de vedere: lexicografic și istoric etimologic. Literatul din Basarabia atrage atenția asupra unor cuvinte din română, dispărute din textele rusești, dar prețioase pentru cunoașterea evoluției limbii ruse. Deși sunt discutabile unele aserțiuni ale lui A. Hâjdău privind etimologia sau utilizarea unor lexeme, e salutabilă intenția de a atrage atenția asupra bogăției și varietății limbii române.

Studiul „Literați din Basarabia” a lui A. Hâjdău umple golul informațional din acea perioadă despre viața literară din Chișinău. Distincția pe care o face între literații din Basarabia contribuie la descifrarea mesajului operei lor. Cei cu studii „în școlile moldovenești și valahe” „exprimă prin gând și cuvânt, în chip veridic, caracterul populației băștinașe”.

Ceilalți, cu studiile în străinătate, „sau întrupează în formă națională idei străine, sau redau în sunete străine gânduri scumpe inimii” [2, p. 205]. Sunt prezentați 12 oameni de cultură din Basarabia, contribuția și valoarea lor fiind confirmată în timp.

Patetica, înflăcărata *Aducere aminte despre gloria din trecut a Moldovei* este presărată cu fapte istorice concrete, pe alocuri mistificate și eronat prezentate, pentru a demonstra ideea centrală: Moldova are un trecut demn, valoros, cu mari realizări în „ale spiritului și științei”. Prin aceasta se cultivă sentimentul de mândrie patriotică printre tinerii absolvenți, e o lecție de admirație față de faptele înaintașilor.

Exagerările intenționat făcute pot fi justificate prin aserțiunea literatului basarabean: toate aceste realizări demonstrează „inteligența unui popor, aceasta era o operă a unui simț profund poporan”. Faptele sunt prezentate în raport cu alte popoare, mai ales cu cel rus, se promovează ideea că în unele privințe începuturile culturii în țările românești este mai avansată. Se face referire la prima carte *Liturghierul* (în limba slavonă), tipărită la Târgoviște, Țara Românească, în 1512 (e vorba, de fapt, de 1508) de către ieromonahul Macarie. Și avea dreptate. Căci prima carte tipărită de ruși datează din 1564, se numea *Apostolul*, și se datorează lui Ivan Fedorov.

În țările românești, ținerea slujbelor în limba băștinașilor este de dată mai veche, „cuvântul divin se propovăduia pașnic ... în limba patriei, înțeleasă de mintea și inima poporului”, susține, pe bună dreptate A. Hâjdău. Un alt fapt remarcabil din istoria Moldovei este traducerea *Bibliei* de către Nicolae Milescu, care s-a confruntat cu problema corespondenței expresiilor dintre limba ebraică și limba română. Sub patronajul lui Șerban Cantacuzino, în 1688, apare *Biblia de la București*, atribuită fraților Radu și Șerban Greceanu, care fructifică însă traducerea lui Milescu, fiind prima publicație integrală în limba română a Sfintei Scripturi.

Gloria de cândva a Moldovei este motiv de mândrie pentru autorul sonetelor, care găsește o scuză pentru mersul încet al evoluției culturale de mai departe. A. Hâjdău menționează: „Luând aminte la poziția geografică a Moldovei, se observă că astă țară, prin însăși aflarea ei aici, nu putea nicicând să devină stat aparte” [2, p. 225] și „ea n-a reușit, n-a putut să-și dezvolte pe deplin nici viața ei de stat, nici organizarea sa civilă, pentru că niciodată n-a putut trăi în mod firesc” [2, p. 225].

A. Hâjdău, aflându-se în Basarabia, care era pe atunci gubernie rusească, și fiind și în postura de efor de onoare al școlilor din ținutul Hotin, n-a putut să nu aducă

un elogiul marelui imperiu de atunci – Rusia. A scos în evidență contribuția personalităților născute în Moldova, dar care datorită împrejurărilor vieții au ajuns să trăiască în Rusia. Îl menționează pe Petru Movilă, „de neuitat în istoria ierarhiei rusești [bisericești]”, „mare prieten și luptător al ortodoxiei adevărate” care a întemeiat un „lăcaș sfânt de studii superioare”, transformat apoi în Academia Teologică de la Kiev.

Nicolae Milescu este apreciat pentru spiritul său didactic, pentru contribuția sa la educarea fiului lui Petru cel Mare. Nu este uitat nici Dimitrie Cantemir, „zelos și de folos sfetnic al acestui țar, în problemele de cultură și luminare a Rusiei”, ca membru al Academiei din Berlin a corespondat cu Leibniz, încercând să stabilească principiile fondării unei Academii Ruse. N-a fost primul președinte al Academiei Ruse, așa cum afirmă A. Hâjdău.

Antioh Cantemir este numit „primul poet al epocii sale”, „fondator adevărat al poeziei norodnice (profane) rusești”, meritele acestuia la dezvoltarea literaturii ruse fiind mult exagerate, fiind numit autor „original, genial”.

Suflul adânc patriotic al discursului urmărea scopul de a naște printre tineri tendința de a contribui la dezvoltarea culturală, spirituală a Moldovei: „Mă voi socoti fericit, virtuși copii ai Țării Moldovei, dacă discursul meu va pătrunde în sufletul vostru, va reuși să trezească în voi o înțelegere sinceră, o călduroasă și luminoasă aducere aminte despre trecut, dacă acesta va provoca din partea voastră o înflăcărată râvnă înspre slava poporului nostru și amintirea despre faptele înaintașilor noștri vă va întări moralul” [2, p. 228].

Interese multiple i-au marcat viața și activitatea lui Alexandru Hâjdău. Literatul basarabean s-a remarcat ca o personalitate importantă a timpului său, a menținut vie flacăra cercetării și a creației literare, a contribuit la dezvoltarea sonetului ca specie literară, a popularizat creația populară românească, a studiat filozofia și moștenirea gânditorului Gr. Skovoroda, a fost mândru de faptele înaintașilor și a cultivat sentimentul național pur. Prin întreaga-i operă, pe alocuri fragmentară, nefinalizată, netipărită, a fost un model de scriitor și cercetător ancorat în tendințele enciclopedice ale timpului său.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Ciocanu V., *Alexandru și Boleslav Hâjdeu la pensionul pentru fiii nobili*. În: *Studii și materiale despre Alexandru și Boleslav Hâjdeu*. Chișinău, Știința, 1984, p. 171-177.
2. Hâjdău Alexandru, *Clipe de inspirație*, Buc.-Chișinău, Litera Internațional, 2004.
3. Vartic A., *Enigmele adânci ale lui Alexandru Hâjdău*. În: *Dacia literară*, 2005, nr. 3, p. 10-12, nr. 5, p. 16-18.
4. Хиждеу Александр, *Избранное*. Кишинев, 1986.
5. <http://filozofie.3x.ro/Filosofie%20Antica%20-%20Capitole%20PDF/VI.%20FILOSOFIA%20GREACA.pdf>